

L'ESCOLARITZACIÓ A BARBERÀ DE LA CONCA ENTRE 1860 I 1936

Dolors JULIANO I CORREGIDO

INTRODUCCIÓ

En el sentit més ampli del terme, l'educació abarca les tècniques a partir de les quals hom transmet a les noves generacions el sistema normatiu, els coneixements i els hàbits de conducta d'un grup.

L'anàlisi de l'educació pot ésser separada en dos vessants. Per un cantó els esforços conscients, metòdics i continuats per condicionar conductes: educació sistemàtica; i per l'altre, aquells que són un resultat, no buscat especialment, de la interacció de l'individu amb el medi: educació assistemàtica o còsmica (per dir-ho amb el nom que s'empra en els tractats de pedagogia).

A efectes d'aquest treball, analitzo el primer vessant fonamentalment com a generador "d'instrucció" ja que l'escola (que es l'òrgan per excel·lència de transmissió de l'ensenyament sistemàtic) ha basat sempre la seva feina (gairebé sempre i a tot arreu) en tractar de transmetre als educands determinada quantitat de continguts intel·lectuals, considerats "a priori" vàlids. L'ensenyament d'assignatures instrumentals (lecto-escriptura, matemàtica) és una condició prèvia per a l'adquisició d'aquests coneixements, i l'única "habilitat" que es procura desenvolupar. També té aquest sentit l'aplicació de tècni-

ques memorístiques. De fet, l'ensenyament tradicional parteix del concepte de l'alumne "recipient" en el que cal dipositar sabiduria.

És ben sabut que des de mitjans del segle passat tota la teoria de "l'escola nova" o "escola activa" ha qüestionat aquest esquema tot proposant solucions alternatives: desenvolupament d'hàbits i habilitats i construcció del coneixement a partir de l'experiència. Els peoners, Pestalozzi, Froebel, Dewey, Montessori, tenen ja un prestigi centenari. Però, a la pràctica, l'escola ha demostrat una considerable manca d'elasticitat per adoptar amb un mínim d'efectivitat llurs postulats. De fet, "l'escola tradicional" disciplinada i memorística, intel·lectualitzada i verbalista, ha estat (per un seguit) l'experiència escolar de gairebé tots els que avui són adults.

Certament que no faltaren a Espanya intents esporàdics de renovar-la. Entre d'altres podem fer esment de l'escola de Voitel a Tarragona l'any 1803, concebuda segons els principis pestalozzians i que fou considerada la més avançada del seu temps ⁽¹⁾; la "Institución Libre de Enseñanza" de Giner de los Rios a Madrid des de 1876, autèntica llavor d'inquietuds pedagògiques i els Centres Obrers Catòlics (inspirats per l'acció del Rvd. Manjón a Granada) que assoliren 673 alumnes a Barcelona l'any 1892, amb ensenyament tècnic ⁽²⁾; l'Escola Moderna de Ferrer i Guardia en 1901 a Barcelona (de tendència anarquista); l'Escola del Bosc de Montjuic organitzada el 1914 per H. Giner; i tot el moviment barcelonès de "l'Escola Nova" de la preguerra. Però aquests intents, encara que siguin molt valuosos i significatius, només influïren en sectors minoritaris i per tant no van modificar gaire el panorama general.

La institució escolar, per ella mateixa, és refractària al canvi. El nombre de nens per aula, les exigències per abastar uns programes molt extensos, la pressió dels pares que volen que els seus fills "apren-

(1) Ivonne TURIN, en el seu excel·lent treball *La educación en España de 1874 a 1902. Liberalismo y tradición*. Aguilar, Madrid 1967, p. 176, comenta així aquest fet; "Entre los oficiales del regimiento de guarnición en Tarragona se hallaba, en 1803, un discípulo de Pestalozzi: Voitel. Este organizó una escuela en Tarragona con el apoyo del duque de Frías y de su secretario: J. de Andújar. Godoy hizo que le informaran sobre ese centro en el marco de una reseña de conjunto sobre los mejores métodos de enseñanza practicado en el país. La escuela de Voitel fue considerada como la mejor y Godoy se dirigió al grupo de Tarragona para fundar en Madrid un centro que se beneficiaría del apoyo de la Corte. José Dodely, limosnero del regimiento, partió para la capital. Mas, finalmente la dirección de la institución pestalozziana madrileña fue confiada al coronel Amorós, que había trabajado con Voitel en Tarragona".

(2) La secció barcelonesa que portava el nom de "Sant Josep" ensenyava ebenisteria, serralleria i gravat, a més de les primeres lletres.

Escola laica de "La Societat" als anys vint.

guin" i les pròpies expectatives dels nens que entren a l'escola convençuts del valor formatiu de les "taules de multiplicar" i de la "llista dels reis gots" són, tots plegats, elements que empenyen el mestre a agafar el camí més fàcil (i l'únic que coneix bé): ensinistrar els seus alumnes en l'ús d'uns símbols verbals, ensenyar-los a repetir frases o conceptes sobre un cúmul de fets que superen llur comprensió i llur experiència. És a partir d'aquesta situació que l'escola transforma el seu objectiu "d'instruir i educar" en una activitat ritual en la qual el coneixement (si entenem com a tal la comprensió de la lògica interna dels fenòmens) està reemplaçat per l'aptitud per a recitar diverses fórmules, empobrides de contingut; i la "formació de la personalitat" es limita al desenvolupament del conformisme, la passivitat i la competència per destacar entre els companys.

No és d'estranyar que en contra de l'escola tradicional clamin molts educadors de bona fe, que veuen la distància que hi ha entre la teoria i la pràctica. La veu que ha tingut més ressò en els darrers anys es la d'Ivan ILLICH (1973, 1974) amb les propostes de "desescolarització" però la seva crítica no és l'única, HOLT (1979), CIRIGLIANO (1973) i FORCADE (1973) han treballat des de la mateixa òptica. Paulo FREIRE (1970, 1971 i 1974) i Lorenzo MILANI (1970) han criticat també la institució escolar, però des d'un vessant distint. A

aquests pedagogs no els molesta la ineficàcia de l'escola per acomplir els fins confessats, sinó l'eficàcia que aquesta demostra per condicionar la gent a incloure's dins d'una estructura social desigualitària. Les seves propostes no pretenen desmantellar l'escola sinó canviar-la de signe, transformar-la en una arma per l'ascens de les classes socials oprimides. En això coincideixen amb els socialistes de finals del segle passat, però mentre aquests creien que la instrucció, per ella mateixa acompliria aquesta missió nivelladora, els crítics actuals ja saben que l'escola és un instrument a partir del qual es difonen les pautes de valors de les classes dominants, i s'aconsegueix l'acceptació dels dominats.

FREIRE, sobretot, té molt clar que si no es vol aconseguir l'alienació dels "educands" s'ha d'invertir la proposta educativa i desenvolupar els continguts culturals que tenen les classes oprimides, en lloc de descarregar sobre elles les normes i valors dels seus dominadors.

No entrarem aquí en més detalls d'aquesta polèmica sobre el valor educatiu de l'escola. A efectes del present treball considerarem la institució escolar des del punt de vista de la seva capacitat alfabetitzadora, i només tindrem en compte els altres aspectes que normalment hom li atribueix: formació de la personalitat, desenvolupament de les habilitats expressives, formació de la consciència ciutadana, en els casos en què explícitament hagi intentat cobrir aquestes àrees.

En línies generals considerarem que les normes de convivència i l'escala de valors són rebudes amb més efectivitat pels nens del medi familiar i social (en aquest cas també ens referim als efectes que realment s'assoleixen, que no tenen perquè coincidir amb els originàriament pretesos). L'escola acompliria en aquest sentit una funció complementària, iniciant els nens en l'obediència i en l'acceptació acrítica de l'autoritat.

En realitat les tres modificacions bàsiques que aconseguix l'acció endoculturadora sobre la dúctil personalitat del nen, són:

a) Formació d'hàbits. Aquests són comportaments gairebé automàtics que es produeixen per un estímul. Tenen base neurofisiològica i són valorativament neutres pel subjecte.

Entre aquests hàbits trobem les conductes adaptatives bàsiques: control d'esfínters, pràctiques alimentícies, periodicitat del descans, destreses manuals, competència motriu, resistència a la fatiga, pràctiques d'higiene. També ho són els coneixements, quan una vegada adquirits se n'automatitza l'ús i si hi pot recórrer sense cap esforç particular d'atenció. La competència verbal i l'ús de símbols gràfics passen aviat a la categoria d'hàbits.

El mecanisme mitjançant el qual s'adquireixen els hàbits és senzillament la repetició de l'acció. L'"ensenyança" tradicional, que consisteix en *explicar* els beneficis d'una bona conducta o procurar amb exemples que els nens apreciïn la netedat, cauen en un error.

Si allò que es busca és la fixació d'un hàbit, l'única cosa eficaç en aquest cas serà la repetició sistemàtica de l'acció. El gust o la seva comprensió seran només complementaris. Si cada dia ens aixequem a la mateixa hora, al final ens acabarem aixecant en aquest mateix moment sense que ens ho recordin, independentment del fet que ens agradi o que hagim arribat a entendre els avantatges de matinar. El funcionament d'aquest àmbit de la conducta s'explica, en les lleis de l'aprenentatge, per la teoria de l'estímul-reforç.

b) Adquisició de coneixements. Aquí, allò que es pretén és entendre i adquirir un domini operatiu sobre un determinat fenomen, que ens permeti actuar sobre ell. Així com la creació d'hàbits implica una manipulació del subjecte, l'adquisició de coneixements implica la possibilitat d'actuar sobre l'objecte.

L'explicació, però sobretot l'experiència directa, són insubstituïbles en aquest camp. La teoria de "l'insight" és un aspecte de la teoria de l'aprenentatge, relacionat amb aquest camp. La teoria de la Gestalt també ha portat claredat a aquest aspecte.

c) Adopció d'una escala de valors. La manipulació que es realitza en aquest cas és sobre l'àrea afectiva del subjecte. No és la mateixa cosa conèixer que apreciar. Una combinació d'estimulació afectiva i de reprobació social són els medis que la societat emprà per a induir els seus membres joves a acceptar la seva escala de valors. Uns mecanismes psicològics, com ara la identificació, faciliten o dificulten les adquisicions en aquesta àrea.

Normalment, quan es tracta de transmetre conscientment conductes pertanyents d'aquests tres àmbits es confonen nivells; no és doncs estrany que el mestre cregui que està desenvolupant hàbits de netedat en el nen quan li fa pintar una làmina amb aquest tema (en realitat allò que fa és estimular hàbits motrius o gust estètic), o que cregui que l'alumne ha après quan és capaç de recitar una sèrie (ha desenvolupat la memòria però no ha adquirit coneixements), o que pensi que l'educa en la religió quan l'obliga a resar el rosari (de fet, adquireix allò que és un hàbit d'obediència i potser un rebuig vers el ritual).

A causa d'aquesta dificultat de precisar quins són els resultats reals de l'acció educativa, fins i tot d'aquella realitzada de forma

Escola estatal de nenes als anys vint

conscient, tractarem, en el present capítol, de parar més esment a les modificacions de conducta obtingudes de fet que no pas a les intencions dels educadors.

LA INSTRUCCIÓ A MITJANS DEL SEGLE XIX A BARBERÀ DE LA CONCA

El cens de 1860, aporta dades sobre el nivell d'instrucció dels barbarencs. En ell es pot apreciar que d'una població de 1.425 habitants, 1.248 eren analfabets. I encara, si restem a aquesta quantitat els menors de deu anys (que son 423) ens queden 825 habitants adults sense instrucció; és a dir, el 82'33% de la població d'aquesta edat.

Aquesta xifra és més gran encara si analitzem la situació de les dones: un 93% són analfabetes i només un 5% són capaces d'expressar-se mínimament per escrit.

Encara que el cens no reflecteixi la discriminació per classes socials resulta clar que aquest 5 per cent correspon a les dones de més bona posició, de la qual cosa es desprèn que l'analfabetisme era total en la resta de les dones del poble.

Per altra part, és evident que les famílies elegien els seus fills mascles (potser els cabalers que no heretaven terres) per donar-los l'educació al seu abast.

Quadre I

Instrucció a Barberà en 1860 (majors de 10 anys)

Total adults	No saben llegir		Només llegeixen		Escriuen	
		%		%		%
Homes 493	354	72	18	3	122	25
Dones 507	470	93	13	2	24	5

(Font: Cens de Població)

L'ALFABETITZACIÓ DES DE 1877 FINS A L'ACTUALITAT

Des de la dècada dels 60 del segle passat, funciona a Barberà una escola estatal ubicada fins ara al Castell dels Templers ⁽³⁾. Des d'aleshores la vivenda del(s) mestre(s) va a càrrec de l'Ajuntament. Els mestres foren tradicionalment dos, un mestre i una mestressa ⁽⁴⁾, aquesta per als nens petits i per ensenyar labors femenines "la costura".

En les darreres dècades del segle passat va haver-hi enfrontaments entre el capellà i els mestres. I encara avui hi ha gent al poble que creu que l'anticlericalisme a Barberà va tenir el seu origen en la prèdica d'aquells mestres estatals. De tota manera, l'efectivitat d'aquesta prèdica —si és que va existir— recolzava en una elecció prèvia del poble, ja manifestada en la seva posició anticarlina, i no va modificar-se quan a Barberà van haver-hi dues escoles. De fet els barberencs no consideraven prou progressista la posició de l'escola estatal i així que van poder, crearen la seva pròpia escola, molt més definida políticament, i deixaren l'escola oficial per a les nenes i els fills de les famílies riques del poble. En contraposició a aquests plantejaments, l'Església en canvi, mai creà la seva institució escolar pròpia a Barberà i tampoc no hi van haver mai escoles privades que depenguessin de particulars.

Al marge de la seva efectivitat per trans-metre ideologia, els mestres estatals demostraren llur vàlua com a alfabetitzadors.

L'any 1877, 166 homes i 53 dones ja saben llegir i escriure, la qual cosa significa un 36 i un 120% més respectivament en relació a l'any 60. Encara que aquesta dada és contrarrestada en part per l'augment de població —un 26%— i resulta evident l'avenç aconseguit, sobretot en l'escolarització femenina.

Aquests resultats són més importants si hom els relaciona amb les dades que aleshores ofereix l'Estat espanyol: Les tres quartes parts del total de la població eren analfabetes (12 milions en un total de 18 milions d'habitants l'any 1875).

(3) Manuel MIRÓ i ESPLUGUES en un fulletó "*Curiositats de Catalunya*" any 1, n.º 7, Barcelona 1936, diu respecte d'això: "Aquell castell que amb l'extinció de l'Orde del Temple quedà abandonat (és un error, vol dir Orde de l'Hospital) l'any 1855 fou arrendat a un veí de Barberà, anomenat Antoni Pedro, pagant 100 rals anuals. En 1857 l'arrendatari fou l'Ajuntament pel mateix preu i per R.O. de 21 de juny de 1858 resolent un expedient instat per l'Ajuntament, si li féu donació del castell, per establir-hi les escoles, i a 9 de juliol del mateix any es donà possessió del dit castell a l'Ajuntament" (segueix la nòmina dels que firmen l'acta).

(4) Als anys 20 l'escola del castell tenia dues mestresses (D.ª Maria i D.ª Pilar) que atien unes 80 nenes, i un mestre (el Sr. Hervàs) que tenia uns 25 nens.

Els deu anys següents, Barberà presenta un panorama semblant, l'alfabetització augmenta en un 29% en homes i en un 85% en les dones, en una població que s'incrementa en un 20%. L'avenç és clar. A començaments de la centúria s'invertiran les proporcions entre analfabetes i alfabetitzats: l'any 1910 ja són més els homes que saben llegir que els que no en saben, i l'any 20 les dones superen aqueixa fita. En el darrer cens (1975) només hi ha dues dones barberenques, d'edat molt avançada, que no saben llegir ni escriure (una va morir el 1979) serveixen de testimoni de l'estat de l'escolarització en el segle passat.

Quadre II

Alfabetització a Barberà, entre 1877 i 1920

		No llegeixen %		Llegeixen i escriuen %		Total
1877	Homes	436	72'40	166	27'60	1.262
	Dones	537	84'90	53	15'10	
1887	Homes	495	67'80	235	32'20	1.511
	Dones	616	86'20	98	13'80	
1910	Homes	295	42'80	394	57'20	1.372
	Dones	418	62'20	254	37'80	
1920	Homes	235	34'00	460	66'00	1.325
	Dones	252	40'00	378	60'00	

(Font: censos de 1877, 1887, 1910 i 1920)

Quadre III

Nivell d'estudis de la població de Barberà l'any 1975

Nivell d'Estudis	Homes	Dones
No sap llegir ni escriure	6	10
Tenen Ensenyança Primària incompleta . . .	168	191
Tenen Ensenyança Primària completa	33	27
PERCENTATGE FINS AQUEST NIVELL .	91%	97%
Batxillerat elemental o equivalent	10	1
Batxillerat superior o equivalent	3	4
Formació professional	3	2
Peritatge, Ing. Tècnica	—	—
Títol Ensenyança Superior	3	—

Font: Ajuntament de Barberà
Cens Nacional any 1975

Escola laica de "La Societat" als anys trenta.

L'ESCOLA DE "LA SOCIETAT"

L'acció de l'escola estatal, com a propulsora de noves idees, va tenir, respecte a l'ensenyament, un efecte de "feed back". Per tant, cal suposar que els aires liberals que bufaven del castell templer als darrers anys del segle XIX, foren un dels elements ideològics que van propiciar la fundació de "La Societat" (Sociedad de Trabajadores Agrícolas del pueblo de Barberà) i aquesta, al seu torn, tan aviat com va poder superar la crisi econòmica que fou l'origen de la seva fundació, va plantejar-se entre els seus objectius, l'escolarització dels fills dels seus membres.

Aquesta derivació de les funcions econòmiques de l'Associació Cooperativa vers l'educació, es recolzava en un projecte llargament compartit pels treballadors catalans. Des dels seus inicis —que veu coincidir amb les possibilitats organitzatives encetades per la Revolució de Setembre, de 1868— el moviment obrer català va prendre com a objectiu primordial per a les seves organitzacions, la instrucció dels treballadors com a base per a l'emancipació social (5).

D'aquesta època data la transformació de l'"Ateneo Catalán de la Clase Obrera" de Barcelona, un centre per a la cultura proletària.

En el congrés de la A.I.T. (Associació Internacional de Treballadors) de 1873, s'insistia en la conveniència de fundar escoles en cada secció o federació local. D'allí sortiren intents, dissortadament fallits de dur les recomanacions a la pràctica.

No ens pot sorprendre doncs, que en una zona tant polititzada com l'àrea rural tarragonina on el federalisme republicà havia triunfat en les eleccions municipals de 1868, la idea de superació dels problemes socials per l'educació trobés un suport tan favorable.

En el pensament dels cooperativistes hi havia un nexa clar entre associacionisme i educació, que era palès ja en 1869 en les anònimes "Coplas de la República" que recull Termes (6):

...volem un jornal segur
y un treball més moderat
y que no falti a ningú
tota comoditat
Des de el més rich al més pobre
dehuen estar associats.

(5) Josep TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional 1864-1881*, Ed. Crítica, Barcelona, 1977, p. 39.

(6) *Ibidem* ps. 56 i 408.

Volem instrucció forfosa
gratuïta y en comú
Des del més rich al més pobre
sens eximirsen ningú
Volem que tota ensenyansa
vaiji a càrrech del Estat...”

Però aquest primer impuls tenia les seves contradiccions. El primer moviment associacionista que en 1868 incloïa al seu redós diferents tendències, va evolucionar l'any 1870 (Congrès de Barcelona) vers una crítica de les cooperatives de producció —que considerava inoperants com a vehicles de canvi social— i cap a una subvaloració de les possibilitats revolucionàries dels pagesos cultivadors directes. D'aqueixa manera, mentre els obrers urbans romanien dins de la Federació, que esdevenia anarquista, grups de camperols entre els quals hi havia els de Barberà, se sentien més identificats amb la branca marxista de la Internacional, i, més concretament en aquest cas, amb la fracció que després de 1874 encapçalava Pablo Iglesias, a qui els membres de la “Societat” de Barberà assignaven el lideratge teòric de la seva empresa. La idea era “educar el poble” i malgrat les limitacions (paternalisme, no reconeixament del cabdal de cultura popular, valors masculistes, etc. que després analitzarem) és indubtable que fou un element important, i potser decisiu en l'avenç de la instrucció del poble, i encara més en l'adopció coherent d'una ideologia progressista.

“La Societat” va crear i mantenir en el seu local social (“La Casa”) una escola que funcionà des de 1910 ⁽⁷⁾ fins a la guerra civil. Era atesa per un mestre pagat per l'entitat. De vegades eren mestres que depenien del Ministeri d'Instrucció Pública i que havien demanat l'excedència temporal per a ésser contractats per “la Societat” de Barberà. D'aqueixa manera s'assegurava el nivell tècnic de l'ensenyament, a la vegada que l'opció de treball cooperatiu d'un home que tenia assegurada la feina per un altre costat, donava garanties de coherència ideològica.

En el decurs de la seva existència, “La Societat” va contractar gairebé sempre mestres catalans (amb l'única possible excepció del segon) (vegeu el quadre n.º 4) però l'ensenyament es realitzà sempre en castellà. Això no es contradeïa amb el sistema ideològic de la Coo-

(7) Darrerament s'ha rescatat de l'abandonament que sofrí durant 40 anys l'arxiu de “la Societat” de Trabajadores Agrícolas del Pueblo de Barberà”. Si bé la voluminosa documentació que conté no ha estat sistematitzada, la qual cosa dificulta la consulta, hem pogut treure d'allí el material que oferim com a apèndix.

perativa de Treballadors Agrícoles. De fet, partien d'una atribució de valors per classes socials, i ja que “els rics”, les classes dominants, s'expressaven en català i reivindicaven el catalanisme (vegeu sinó qui propulsà la Renaixença i analitzeu la identificació catalanista dels membres de l'“Institut Agrícola Català de Sant Isidre”), ells es recolzaren en l'“internacionalisme proletari” i empraven com a llengua d'expressió política el castellà.

Si ens atenem a la documentació existent, podem veure que el segle XIX, el moviment obrer català, en conjunt, havia utilitzat el castellà com a llengua de comunicació i propaganda, mantenint el català per a les arengues i discussions orals. Això es justificava per la ideologia i per les necessitats de comunicació amb altres àrees, però, ja que Barberà és un poble on es parlava —i es parla avui encara— exclusivament en català i que “la Societat” es movia en aquest àmbit monolingüe, l'opció edeològica pel castellà degué suposar un esforç considerable. Era el camí més difícil. El fet que es dugués a la pràctica demostra que l'opció catalanista no es plantejava ni tant sols com a possible.

Quadre IV

ELS MESTRES DE L'ESCOLA DE “LA SOCIETAT”

Nòmina dels mestres contractats per “La Societat”
des del 1910 al 1936

Nom	Anys	Lloc d'origen
Eduard Puig Gonzàlvez	1910 al 1912	—
Víctor Gómez	1912 al 1919	—
Eduard Fortuny	1919 al 1920	Reus
Carles Plans i Trill	1921 al 1924	Monistrol de Montserrat
Joan Baptiste Llord	1924 al 1934	Tarragona
Angel Parreu	1934 al 1936	Riudecanyes

Fons: Informant Sr. Antoni Fuguet Español i Arxiu de “La Societat”.

Notes: L'apertura legal de l'Escola fou aprovada pel Rector del Districte Universitari de Barcelona el 24-I-1914. Certif. condic. Higiénica de l'Escola 24-V-1911. Inauguració any 1910, que va començar a funcionar. Inauguració oficial: 1.er de maig de 1911.

Malgrat tot això no significa que no s'aprengué a llegir i a escriure el català. Aquesta era una assignatura més a l'escola. Una assignatura important sobretot en l'època de la Mancomunitat de Prat de la Riba i després, durant la segona República.

Quan, en la dictadura de Primo de Rivera, fou prohibit ensenyar-lo, a l'escola de "la Societat" aquesta disposició només fou acatada formalment. Es va seguir ensenyant el català —encara que d'amagat, i només als nens grans—, amb llibres que el mestre deixava i després amagava perquè no en quedessin proves.

Assistien a l'escola els fills dels associats. El mestre atenia tots els alumnes junts, entre 50 i 60 nens d'edats que oscil·laven entre cinc i catorze anys. Però només els nois participaven en aquest ensenyament. Queda clar que la Cooperativa acceptava, encara que fos implícitament, la ideologia segons la qual l'ensenyament de les nenes tenia importància secundària. És probable, que la racionalització justificatòria d'aquesta exclusió la trobem en l'especificitat agrícola de la Cooperativa, que per ella sola exclouïa les dones de la capacitat laboral que brindava. Però fins a quin punt era només una racionalització aquesta explicació es pot inferir de dues circumstàncies:

a) Les dones tenien en aquestes dates anteriors a la mecanització una participació activa i continuada tot l'any en les feines agrícoles: Ajudaven a sembrar, a plegar sarments, a cavar el sembrat, a esporgar i escavallar la vinya, segaven amb falç o plegaven manats, al darrera de la dalla, feien les diverses feines del batre, veremaven,... i feien el menjar i endreçaven la casa.

b) L'ensenyament que els brindava l'escola de "la Societat" era exclusivament teòrica i no comportava formació professional. Aprenien matemàtiques (fins i tot àlgebra i logaritmes), història, geografia, ciències naturals i francès, però tot sense una exercitació pràctica. Per tant, l'objectiu que cercaven era una cultura general més que no pas una preparació laboral.

La contractació dels mestres

L'escola de "la Societat" depenia des del punt de vista tècnic, del Districte Universitari de Barcelona, el rector del qual va aprovar-ne l'apertura legal per resolució del 24 de gener de 1914, quan ja feia tres anys i mig que funcionava. El rector també era qui aprovava les designacions de mestres i comprovava si complien els requisits que

exigia el reglament, però l'elecció era atribució de la Junta Directiva de la Societat.

L'elecció dels mestres gairebé sempre es basà en coneixences personals prèvies. En dues ocasions (per reemplaçar a Victor Gómez i a Eduard Fortuny) la Junta va encarregar explícitament al mestre sortint que proposés un successor. Però aquests recursos no sempre eren suficients, i els anys 1920 i 1934 van posar anuncis a la premsa de Barcelona i a la comarcal. En el primer cas va organitzar-se un concurs oposició en el qual l'aspirant havia de donar una classe i demostrar els seus coneixements d'aritmètica i de geometria davant d'un tribunal format per integrants de "l'Associació de professors de Centres de Cultura de Catalunya", el mestre sortint i un representant de la Junta.

De la documentació que tenim se'n desprèn que el concurs va quedar desert car la contractació del nou mestre: Plans i Trill va realitzar-se a partir d'amistat comú amb el mestre anterior.

Escola estatal de nens als anys trenta.

S'exigia als aspirants al càrrec la possessió del títol de "Maestro de primera enseñanza superior" i l'acceptació de les condicions laborals.

La manca de titulació va ser el motiu determinant per fer plegar el primer mestre, encara que sembla que també hi influïren enfrontaments personals i problemes administratius ⁽⁸⁾. Les obligacions laborals eren donar tres hores de classe al matí i tres a la tarda a més d'una hora de repàs. De novembre a febrer calia que donés una hora i mitja més de "repàs" als adults. Gaudia d'un mes de vacances anuals i una tarda lliure a la setmana.

Per la seva banda "la Societat" li pagava el sou —que era de 175 ptes. l'any 1912 i de 300 l'any 1920—; li donava casa i es feia càrrec de les despeses de traslladar els mobles i efectes personals fins a Barberà. En els documents es parla també de la possibilitat de subscriure a favor del mestre un "seguro para la vejez", però ignorem si això es dugué a terme mai.

Les bases pedagògiques de l'escola de "La Societat"

Va haver-hi un evident interès de dotar l'escola del millor nivell pedagògic possible per a l'època. Això es palès en algunes cites documentades que fan referència a l'ús del "Mètode Montessori" per a la primera ensenyança, però l'aportació de l'escola activa no sembla que anés més enllà d'una acceptació formal i de l'utilització d'algun material didàctic. Només el mestre Llord inclou entre les activitats normals de l'escola el treball manual (bàsicament el treball en fusta) encara que només amb alguns nens que destacaven en l'estudi i, en conseqüència, tenien més temps lliure.

El contingut de l'ensenyament sembla haver estat fortament intel·lectualitzat i concebut sobre el model de l'ensenyança tradicional, que, d'altra banda, havia estat el dels mestres.

Malgrat la supressió de les qualificacions i dels exàmens, aquests eren reemplaçats per un ordre dins de cada secció, que col·locava els nens, a partir del millor, en una escala descendent. D'aqueixa manera si allò que es pretenia era evitar la competència dins del grup i desenvolupar vincles horitzontals de solidaritat, es desvirtuaven aquestes intencions en engegar aquell sistema. Els mètodes disciplinaris,

(8) En deixar el càrrec, el mestre tenia un deute amb "la Societat" equivalent a vuit mesades. Malgrat tot se li va pagar un mes més dels que havia treballat i se li acceptà la intenció de retornar els diners en petites quantitats durant cinc anys.

d'altra banda, eren els usuals de l'època a l'escola comú: càstics per al que no se sabia la lliçó, que consistien normalment en copiar 25 ó 100 vegades allò que no s'havia sabut; i per a les faltes més greus: cops de regle a la mà o de genolls a la paret.

És real que en l'ensenyament hi ha una tendència a reproduir a l'aula on el mestre ensenya, les condicions de la classe on el mestre va aprendre, i això amb bastant independència de la intenció que es tingui de "modernitzar les tècniques". De fet és molt més fàcil canviar els continguts que no pas els mètodes.

Però fins i tot en els continguts de l'ensenyament tenien prioritat els tradicionals. Es tractava de millorar-los en quant a la quantitat d'informació i l'actualització d'aquesta, però es donaven els mateixos programes que a l'escola estatal.

En una època en que la burgesia barcelonina instrumentava en les escoles que creava per als seus fills, no solament tècniques actives, sinó també continguts relacionats amb l'especificitat històrica, geogràfica i folklòrica de Catalunya, l'escola de "la Societat" (i probablement totes les escoles de cooperatives) continuava centrant l'atenció en la Història i Geografia d'Espanya i prescindia en absolut de recollir les tradicions populars. A aquest fet em refereixo quan parlo de paternalisme implícit. El projecte socialista de l'època implicava educar el poble, però no sentia la necessitat d'aprendre del poble. Ells ja tenien la veritat, tot l'esforç es destinava de difondre-la.

La ideologia de l'escola de "La Societat"

L'aspecte de transmissió d'ideologia política de l'escola de "la Societat" era una funció implícita però existent en el seu sistema educatiu.

Si bé la pràctica docent no incloïa cap mena d'adoctrinament ideològic, l'ambient politzat de "la Societat" suposava l'elecció de mestres que tinguessin afinitats ideològiques amb l'institució. Això no era excepcional en les escoles de l'època. De fet tota la pugna parlamentària sobre l'ensenyament, del darrer quart de segle XIX, havia centrat el seu interès molt més en controlar el contingut ideològic de l'escola que no pas en l'eficàcia per instruir (9).

Encara que no coneixem la filiació política de cada un dels mestres de "la Societat" el fet que l'últim fos membre del P.O.U.M. (Par-

(9) Yvone TURIN. *La educación y la escuela en España de 1874 a 1902. Liberalismo y tradición.*, Madrid, Aguilar, 1967.

tit Obrer d'Unificació Marxista) i que en esclatar la guerra deixés l'escola per anar a lluitar per les seves idees, ens permet imaginar la línia política dels anteriors, que no es manifestaren tant clarament.

De tota manera, l'esforç d'imaginació no cal que sigui massa gran, car el contingut de les celebracions escolars dóna material suficient per assenyalar la seva funció concienciadora.

La festa que se celebrava amb major pompa al llarg de l'any, era la del primer de maig ⁽¹⁰⁾. Hi havia dues corals constituïdes a l'escola, una de nens i una de socis adults de "la Societat". En la festa ambdós cors cantaven cançons amb temes al·lusius a la festa trets de cançoners o escrits per algú del poble. Les de cançoners eren preferentment castellanes encara que no hi faltaven entre d'altres les famoses lletres catalanes de la Marsellesa i la Internacional. Aquesta sempre formava part del repertori.

Els ex-alumnes en recorden una que comença:

"Burocracia, capitalismo
hoy juramos tu destrucción..."

I, un altra que deia:

"...del fondo de la mina
del seno del terruño
venid hijos del pueblo,
venid, regenerad..."

L'any 1925 la coral d'adults va cantar una "Loa a Pablo Iglesias" (potser treta del periòdic "El Socialista") que deia:

"Ha muerto Pablo Iglesias
ha muerto el hombre bueno
maestro cariñoso
y luchador sereno
Ha muerto aquel que ha echado
su siembra en el fecundo
sendero de la vida
Fue un niño sin ventura
era un pobre hospiciano
fue un alma escogida
y un noble ciudadano..."

(10) Aquesta festa havia estat adoptada com a la festa més important de "la Societat" des de 1894 (vegeu sobre aixó l'opuscle publicat per Joan FUGUET, *El primer celler cooperatiu de Catalunya i de l'Estat Espanyol*, Reus 1980 o l'article sobre el mateix tema a "L'AVENÇ") de manera que en posar-se en funcionament l'escola, aquesta no va fer res més que seguir la llarga tradició.

També del Primer de Maig recorden els informants aquesta versió de la “Jove Guàrdia”

“...Joven Guardia, Joven Guardia,
al burgués insaciable y cruel
Joven Guardia, Joven Guardia,
no le des paz, ni cuartel.

Es la lucha final que comienza
es la revancha de los que ansiaban pan
los esclavos el triunfo alcanzarán
todos los trabajadores como en este bello día
muy pronto nos veremos luchar
por nuestra emancipación.

Pero ese día hay que matar
y sobre su base levantar
una nueva humanidad

Asoma mayo su luz primera
símbolo de redención
no más cadenas recias, no más poderosos,

La patria para todos, pero sin tiranía
los hombres no nacieron para arrastrar cadenas

Arriba los pobres y esclavos del mundo
Por el Socialismo y la Internacional”

Aquesta combativitat s’assentava sòlidament en fites assolides. “La Societat” era la demostració palpable que les estructures de poder podien ésser canviades. Una darrera cançó del Primer de Maig –aquesta de caràcter netament local– deia així:

“...Enguany fa trenta anys
que uniem nostres cants
nostres veus i alegries.
Una casa, amb fe
aixecavem tots junts
i aquell que ni pa no tenia
un socorro tots junt li donavem...”

De la declaració ideològica general –feta en castellà– es passava al recompte de l’obra realment realitzada, això no cal dir-ho, s’havia de fer en català.

Les dues escoles

Si bé les dues escoles (l’estatal i la cooperativa) acomplien els

mateixos programes i ambdues eren gratuïtes, hi havia entre ells diferències significatives.

L'escola estatal rebia de l'administració pública les despeses pels salaris dels mestres ⁽¹¹⁾. L'Ajuntament es feia càrrec del lloguer del pis dels mestres (criteri que encara es manté actualment) i l'escola rebia diners dels alumnes en concepte de repassos. Des del punt de vista administratiu, l'escola de "la Societat" no rebia cap subvenció de l'Estat, ni tampoc cobrava res dels repassos.

Aquest exemple d'economia és la mostra de la solidesa financera que havia assolit "la Societat". L'escola cooperativa tenia a més classes nocturnes (de 7 a 9) per majors de 16 anys.

En quant al nombre d'alumnes aquesta darrera en va tenir sempre una mitja de 50 a 60, mentre que la de l'Estat que era de nens i nenes (encara que no era mixta) tenia de 20 a 25 nens i unes 70 nenes. Ambdues competien pel prestigi, feien exposicions anuals per a mostrar les realitzacions dels alumnes. Però normalment es considerava que era millor el nivell d'ensenyament de l'escola de "La Societat". Els alumnes que assistien a la de l'Estat eren els fills dels rics, o els d'aquelles famílies que malgrat ésser pobres, tenien ideologies enfrontades al grup de "la Societat". Aquests nens sofrien discriminació per part de l'escola cooperativa que sovint els tractaven "d'esquirols".

Encara avui hi ha una tendència a explicar, en una aproximació "émic", la millor preparació intel·lectual dels homes del grup —en relació a les dones—, com una funció del millor nivell de l'escola de "la Societat" respecte de l'estatal.

L'escola de la Cooperativa va assolir aleshores un prestigi sòlid entre la població. Alguns dels seus mestres, com el Sr. Llord, són recordats encara avui pels seus ex-alumnes amb respecte i amor. Per altra part, la valoració que feia l'escola de les capacitats dels seus alumnes, depassava el seu marc, i era assumida pel poble en conjunt. La jerarquitització dels alumnes ha servit, en el pas del temps, com a referent de capacitats i condicions intel·lectuals. Els alumnes destacats de l'escola adquiriren davant del poble un prestigi intel·lectual que s'ha mantingut i afiançat amb els anys.

Potser aquesta apreciació diferencial es degui, en part, al fet que

(11) A partir del decret del 16 d'octubre de 1901, fet llei el 17 de desembre del mateix any, els municipis deixaren de pagar directament els sous dels mestres —com s'havia fet fins aleshores—. En endavant cotitzarien a l'administració central i aquesta s'encarregaria de pagar els sous. L'Estat pagaria les 2/3 parts del salari que corresponia als mestres i la resta la pagarien els pares dels alumnes.

l'escola no era un element extern a la comunitat, sinó un orgue especialitzat de la mateixa, que funcionava d'acord amb les seves necessitats.

APENDIX DOCUMENTAL

1

Cessament, l'any 1912, del primer mestre

La Sociedad Agrícola de Barbará y por ella su Junta Directiva que componen Dn. Antonio Ollé Poblet, Presidente, D. Juan Poblet Tarragó, Vicepresidente, Dn. Ramon Casamitjana Vallés, Tesorero y los vocales, Dn. Antonio Canaleta Tous, Dn. Juan Cabestany Casamitjana, D. Antonio Civit Salat y Dn. Juan Esplugas Abella; el Secretario General Dn. José Barbens Teixidó y el Secretario Contador Dn. José March Martí; todos mayores de edad y vecinos de Barbará y Dn. Eduardo Puig Gonzalez, mayor de edad, y residente actualmente en Barbará; de común acuerdo firman el presente documento privado en el cual convienen:

Primero: Que Dn. Eduardo Puig Gonzalez, cesa, desde este momento en el cargo que venía desempeñando de maestro de la escuela de niños que sostiene la Sociedad Agrícola de Barbará.

Segundo: La Sociedad Agrícola de Barbará entrega en ese momento a Dn. Eduardo Puig Gonzalez, la cantidad de trescientas cincuenta pesetas; de las cuales corresponden ciento setenta y cinco, al sueldo del mes de abril del corriente año y las ciento setenta y cinco restantes a la mensualidad del mes de mayo próximo; siendo de conformidad estas cantidades con lo asignado y convenido entre ambas partes.

Tercero: Dn. Eduardo Puig y Gonzalez confiesa haber recibido con toda puntualidad, de la Sociedad Agrícola de Barbará, los honorarios que con ella había convenido durante el tiempo que ha desempeñado su cargo de maestro y que por tanto dicha Sociedad nada la debe, no pudiendo reclamar en ninguna ocasión ni por concepto ninguna cantidad.

Cuarto: Dn. Eduardo Puig Gonzalez confiesa así mismo haber recibido de la Sociedad Agrícola de Barbará, la cantidad de mil cuatrocientas treinta y tres pesetas con cincuenta céntimos, en concepto de anticipo y que no pudiendo en la actualidad devolverlas, se compromete a verificarlo, tan pronto como le sea posible, respondiendo en todo lugar y tiempo, de dicha cantidad, con sus bienes o haberes.

Los señores otorgantes aprueban, ratifican y confirman los antecedentes pactos siendo su voluntad que este contrato privado tenga igual valor y fuerza como si estuviese consignado en escritura pública y auténtica, prometiendo cumplir bien y fielmente todo lo estipulado.

Y para que conste se firma el presente por duplicado siendo testigos Dn. Ra-

món Contijoch Giné y Dn. Antonio Contijoch Fabregat, mayores de edad y vecinos de Barbará.

El Presidente
Antonio Ollé

Eduardo Puig

Ant.º Canaleta

José Barbens

Juan Poblet

Juan Cabestany

Barbará, veinte y uno de abril de mil novecientos doce

Con respecto al artículo anterior Cuarto, se hace observar que el interesado Dn. Eduardo Puig Gonzalez únicamente se compromete a satisfacer la mencionada deuda en caso de que su situación se lo permita a razón de veinte y cinco pesetas como mínimo y de cincuenta como máximo, mensualmente. Esta nota es firmada por los mismos interesados teniendo la validez que este documento lo merece.

Eduardo Puig

2

Informe sobre el primer mestre

23 nov. 1913

Sr. Presidente del Centro Union Republicana de Arbeca.

Muy Sr. nuestro: Hemos recibido su muy atenta del 19 de los corrientes enterados de su contenido.

Referente lo que nos pide de los antecedentes del Sr. Puig les manifestamos que como profesor estaba mediano orientado, pero como particular tenía un genio muy grande y además cuando estamos para hacer el expediente del colegio no se quiso declarar él como profesor, esto nos daba entender que él no tenía título de maestro.

Acaso que Vd. lo contratan como profesor de su digno colegio el primero que tiene de hacer es pedirle el título de maestro si no la Superioridad los marcará y les cerrará el colegio por que no podrán presentar el antedicho expediente legal.

Quedando de Vd. affo. ss.q.b.s.m.

Por la Junta. El Secretario

José Barbens

“Libro Copiador de Cartas” 1913-1914

Acta d'acceptació de la renúncia del 2.ºn mestre

Copia literal de un certificado expedido por el Sr. Secretario de la "Sociedad Agrícola" de Barbará.

"El infrascrito, Secretario de la "Sociedad Agrícola" de Barbará, certifico que en el "Libro de Actas" de la Secretaría a mi cargo, obra el acta cuya partida literal transcribo a continuación.

"En la villa de Barbará, a veintisiete de agosto de mil novecientos diez y ocho, siendo las nueve de la noche, reúncese en sesión extraordinaria la Junta Directiva de la Sociedad Agrícola, asistiendo todos los individuos que la componen y presidiendo el Sr. Presidente Dn. José Cantó.—Dicho señor expone el objeto de la reunión, que dice, es haber recibido del Sr. Director de la Escuela que sostiene la Entidad, Dn. Victor Gómez Castillo, un oficio, en el que por motivos particulares presenta la dimisión de dicho cargo, entregando tal comunicación al Sr. Secretario, para que de ella de lectura a los presentes.—Ante los motivos que expone el citado Sr. Gómez, acuerda la Directiva aceptar la dimisión, lamentando en gran manera el verse privados del concurso de dicho Sr. que con celo, interés y actividad, ha venido por espacio de mas de seis años ocupando el cargo que renuncia.—Acuérdase así mismo, facultar al citado Sr. Gómez para que cuide de buscar sucesor para tal destino, considerando con ello "la Directiva", otorgarle un voto de gracias por sus esfuerzos en pro de la escuela y la sociedad.—Y no habiendo mas asuntos que tratar el Sr. Presidente levantó la sesión, de la que doy fe yo el infrascrito Secretario.—"

Juan Poblet Tous

V.º B.º El Presidente José Cantó

Tràmits realitzats per contractar el 4.ªrt mestre

Barcelona, 20 agosto 20

Sr. D. E. Fortuny

Barbará

Querido amigo: He recibido la suya del 17, del c/ y enterado de su contenido me apresuro a contestarle manifestándole que tal vez acepte el cargo de profesor de esas escuelas un amigo mio, maestro superior cuyas cualidades personales y aptitudes pedagógicas son verdaderamente extraordinarias, en términos que sería una gran suerte para ese Centro poder tener de profesor a tan distinguido compañero nuestro. El día 25 del corriente regresará a Barcelona (hace 8 días está ausente) y le expondré cuanto en la suya me manifiesta. Como ignoro la fecha que habría de posesionarse del cargo, le estimaré me lo indique, pues caso de

aceptar, habría de avisar con tiempo a la entidad donde actualmente presta sus servicios. Ya le escribiré a V. indicándole el resultado de mis gestiones.

Mande como guste a este su afecmo. amigo que lo aprecia y l.e.l.m.

José Rull Serra

Nota.—Le advierto que en los estancos de Barcelona venden sellos como en los de ésa.

(li devien haver enviat segells per contestar)

5

Proposta de concurs

Barcelona 31 agosto 20

Sr. D. Eduardo Fortuny

Barbará

Distinguido compañero y amigo:

Dispense no le haya escrito antes como hubiera sido mi deseo; pero hasta esta mañana no ha regresado mi amigo Torres y no habría podido darle a V. ninguna nueva. Me he entrevistado con dicho amigo y me ha manifestado que no puede aceptar el cargo de Profesor de ésa porque la Entidad donde presta sus servicios le aumentó el sueldo y no quiere ahora ausentarse de Barcelona. He sentido mucho que no aceptara, mayormente porque tiempo atrás expresó deseos de buscarse una nueva colocación. Yo no puedo indicarle o señalarle ahora persona de toda confianza, pero si cree conveniente, podría celebrarse en esta capital una especie de concursillo para averiguar si los aspirantes reúnen las condiciones que se requieren. Este concursillo podría celebrarse un domingo y podría formar parte del jurado tres Profesores de la Asociación, V. y algún individuo de la Junta Directiva de esa Entidad. Es el procedimiento mas seguro y rápido. Como antes le decía, yo no me atrevo enviarle ningún Profesor, porque no puedo responder de su capacidad pedagógica.

Ya indicarán lo que resuelvan hacer.

Mande incondicionalmente a su afmo amigo y compañero

José Rull Serra

P.D. Ahora acabo de recibir su carta de ayer.

Data i condicions del concurs

Barcelona 8 de septre 20
 Sr. D. Eduardo Fortuny
 Barbará

Apreciado amigo: Como le indicaba en mi anterior, el domingo último publicó la prensa el anuncio del concurso para proveer el cargo de Profesor de esas Escuelas. Hasta hoy solamente se ha recibido una solicitud. Ayer hablé con D. Marcelino Bringué, Director de las Escuelas del Ateneo Obrero de Barcelona, y me dijo que de haber sabido las condiciones que esa sociedad ofrece, habría aceptado. Yo le manifesté que anunciado el concurso no había mas remedio que verificarlo, aconsejándole que tomara parte en el mismo, pues siendo como es él un maestro experimentado tenía casi la seguridad que se le adjudicaría la plaza. Prometió atender mi súplica.

El concurso se verificará a las 9 de la mañana del día 12. Constará de dos ejercicios. El uno consistirá en explicar o desarrollar un tema delante de los niños y el otro en resolver un problema de Matemáticas de los que presente el Tribunal. A este efecto le ruego se sirva preparar dos problemas de Aritmética y dos de Geometría, pues cada individuo del Tribunal hará otro tanto y los presentará en el momento del ejercicio.

El jurado estará formado por los Sres. Guarro, Coll, V. el individuo de esa Directiva y un servidor.

Mande como guste a ese su afemo amigo Q l e l m

José Rull

Oferiment d'un mestre

Senyo President del Sindicat Agricol
 del poble de Barberà

Molt Senyo meu y de la meva consideració.

Enterat per el Senyo Coll y el Senyo Rull de que el concurs que es va celebrá en Sant Andreu para la plaza de profesor de aqueixa entidad queda desert, a vos me dirigeixo pera a veure si es que no estant acordes amb el Senyó Torres, pot aver si puc entra yo en el seu puesto pos tindria Sumo plaer el sortí de aquesta capital en la que fa deu anys que estic.

Tinc el titul superió estic fora de la quinta y e desempeñat el càrrec de profesor-director en varias entitats de per aquí ultimament en la Unió Republicana Gracienc Radical que tenía el seu hostage en el carrer Salmerón, etc.

Si no tenen cap compromís y volen fé servir els meus treballs quedaran satisfets con así quedaren els de Junta de les entitats en les quals desempeñé el meu carrec.

Disposeu de aquest vostre servidor

Josep de la Passió Monfetrer
Director de les Escoles del Patronat Obrer de la
Barceloneta.
Carrer Marques de la Cuadra.

8

Designació del mestre Carles Plans i Trill

Asociación de Profesores
de
Centros de Cultura
de
Cataluña

Barcelona, 3 de octubre de 1920

Sr. Dn. Eduardo Fortuny
Barbará

Distinguido compañero: Recibido su última, mas no el telefonema a que alude en la misma. Estoy tramitando para entrevistarme con D. Carlos Plans, excelente maestro, miembro de la Junta Directiva de nuestra Asociación, para que acepte el cargo de Profesor de ésa y tome posesión antes del 15 del que corre. Ya le daré detalles. Dispénsame el laconismo. Doy una conferencia en el Ateneo del Clot y tengo el tiempo contado. Hasta la mía.

Su afmo. amigo

José Rull

Asociación de Profesores
de
Centros de Cultura
de
Cataluña

Barcelona, 5 de octubre de 1920

Sr. Dn. Eduardo Fortuny
Barbará

Apreciado amigo: ayer tarde, vino a casa mi amigo D. Carlos Plans, y mientras estábamos hablando del asunto de ésa, llegó su hermano de Vd. manifestán-

donos que de parte de Vd. fuésemos antes de las ocho a Teléfonos para conferenciar. A las 7 y 1/2 llegamos a la Central pidiendo conferencia para esa y a las 8 y 1/2 nos manifestaron que no se podía conferenciar; entonces fué cuando resolví telefonarle.

Después de muchas súplicas logré que el Sr. Plans se decidiera aceptar la plaza de Barbará. Oponía tenaz resistencia porque está encariñado con su escuela, fundada por él y que después de 10 años de lucha es muy próspera y admirada. Solo cuando le dije que sería muy probable que la Sociedad Agrícola de Barbará al ver su labor educativa le hiciera un seguro para la vejez, fué cuando se decidió seguir mis consejos y aceptó.

Ahora urge que Vds. tengan una entrevista con el Sr. Plans a fin de ultimar detalles y *sentar en firme* el nombramiento. Yo le había aconsejado que el último sábado fuera a esa y hasta le propuse acompañarle. Pero reflexionándolo mejor, creo que es mas práctico que V. y uno de la Junta Directiva de esa, se entrevisten en Barcelona el próximo domingo con el Sr. Plans, a cuyo efecto podría yo avisarle que se apersonara a casa a la hora que a Vds. les sea mas propicia.

Espero sus noticias.

Manden a su afmo.

José Rull

9

Condicions del contracte de mestre

Carlos Plans
Maestro Superior
Vilasar de Mar

15 de Octubre de 1920
Sr. Presidente del Sindicato:

Muy Sr. mio:

Hasta ayer jueves la Junta de este Ateneo no deliberó sobre mi dimisión: algunos creen que es un pretexto para aumentar el sueldo por tanto podrían enviarme un pliego, que si bien no es necesario sería una seguridad para Vds. y una tranquilidad para mi, concebido en estos o semejantes términos:

Reunidos en sesión, en el día de la fecha, los individuos de las Juntas Directiva y Consultiva de esta Sociedad Agrícola-Sindicato nombraron para Director de la Escuela que sostiene dicho Sindicato a Dn. Carlos Plans y Trill, Maestro con Título Superior, bajo las condiciones siguientes:

Don Carlos Plans dará tres horas de clase por la mañana y tres por la tarde, además de una hora de repaso (de 11 a 12).

Una hora y media de clase de adultos durante los meses de noviembre, diciembre, enero y febrero.

Un mes de vacaciones en la forma y época acordada verbalmente y demás fiestas de la localidad.

El sábado por la tarde será de vacación en lugar del jueves.

El Sindicato por su parte retribuirá a D. Carlos Plans con el sueldo de trescientas pesetas mensuales y disfrute de casa habitación para él y su familia.

Además, si el Sindicato cerrara la Escuela sin haber transcurrido diez años desde la fecha, abonará al Profesor, doscientas pesetas para gastos de traslado;

Firmas, sello, etc.

Hasta aquí son las mismas condiciones que me hizo el Sr. Rull, en su carta, solo deseo para exhibirlo a algunos amigos de ésta, un documento igual o parecido.

Vamos al asunto que nos interesa: Iré a esa de Barbará tan pronto como Vds. vengan por los muebles. De todos modos, de la sesión de ayer se acordó que yo daría clase hasta fin de mes, por tanto arreglado lo de los muebles, me parece que el día 4 o 5 de noviembre podríamos empezar la clase de día y el lunes siguiente por la noche.

Dos cosas me preocupan, el traslado y el viaje de la familia. Lo primero podremos ponernos de acuerdo y saber el día que estarán aquí para tenerlo arreglado; para el que venga sepa que hay:

Dos camas grandes, dos pequeñas, un catre, cuatro mesas, un armario para libros, piano, treinta y tres sillas, etc.

Lo segundo instrucciones para la familia, el tren de la mañana sale pronto de Barcelona, el de la tarde llega muy de noche y el que yo vine no hay enlace, Vds. que están enterados me guiarán.

Al Sr. Fortuny que el domingo pienso ir a Premiá.

Saludos a todos los amigos y hasta la de Vds.

Suyo afmo. s. s.

Carlos Plans

10

Sol·licitut d'autorització per a realitzar el canvi de mestre

EXCMO. SR.

RECTOR DEL DISTRITO UNIVERSITARIO
DE BARCELONA

EXMO. SR.:

Don Emilio Ribas Poblet, con cédula personal de undécima clase, números 3.818.876 y 846 respectivamente impreso y manuscrito, Presidente de la Sociedad Agrícola de Barbará provincia de Tarragona a V.E. atentamente

EXPONE: Que habiendo cesado en la dirección de la Escuela que sostiene dicha Sociedad, Don Eduardo Fortuny, por cambio de estado y población, y habiendo la Junta de mi presidencia convenido en confiar la dirección de la Escuela al Maestro Don Carlos Plans y Trill, humildemente a V.E.

SUPLICA: Que vistos los documentos que acompañan la presente solicitud se sirva V.E. autorizar el cambio de Maestro a favor de Don Carlos Plans y Trill.

Además hace constar el solicitante que con el cambio de dirección no se pretende modificar en nada el cuadro horario, de clases, asignaturas que en dicha Escuela se enseñan, libros de texto, programas actualmente adoptados y que son los mismos autorizados por V.E. al aprobar el expediente instruído para la legal apertura y funcionamiento de dicha Escuela en fecha 24 de enero de 1914.

Gracia que el solicitante espera del recto proceder de V.E. cuya vida guar. Dios m.a.

Barbará 1.º de marzo de 1921

Emilio Ribas

Adjunto, existe un certificado en que se notifica a la General del encargo efectuado en fecha 1.º de agosto de 1920 al maestro saliente Sr. Fortuny, de llevar todo el trabajo de Contabilidad y el de Secretario, por la cantidad de trescientas setenta y cinco pesetas mensuales, DEJANDO POR ESTE MOTIVO VACANTE el cargo de Profesor de la Escuela.

En la reunión celebrada el cinco de noviembre de 1920 se hizo la presentación a la General del nuevo Maestro Sr. Plans, indicandose que desde el próximo día ocho se abrirán las clases de la Escuela a las horas de costumbre.

También adjunto hay una "Copia literal del título de Maestro de Don Carlos Plans y Trill, natural de Monistrol de Montserrat, Provincia de Barcelona. Recibió el título de Maestro de primera enseñanza superior, en la Escuela Normal de Barcelona, a los 33 años de edad y en la fecha de 27 de junio de 1908.

También adjunta un certificado del Alcalde Constitucional de Vilasar de Mar, Provincia de Barcelona en el que hace constar que dicho Sr. Plans ejerció de Maestro Director de la Escuela del Ateneo Vilasanés de la Clase Obrera, durante los 3 últimos años, conquistándose el aprecio y respeto de todos sus convecinos por su intachable conducta.

Adjunta también Acta de nacimiento de D. Carlos Plans y Trill.

Adjunto también Certificado del Alcalde de Barbará Sr. José Vilaró, notificando las buenas condiciones higiénicas de la "Escuela privada establecida en el edificio de la Sociedad de Agricultores de esta población, según se ha podido apreciar por la visita de inspección girada a la misma, reúne las condiciones higiénicas exigidas por la ley, conforme se justifica por el certificado del Sr. Subdelegado de Medicina del partido, que se acompaña". 24 de mayo de 1911.

11

Carta del primer mestre tornant a oferir els seus serveis

SOR PRESIDENTE DE LA SOCIEDAD AGRICOLA DE BARBARA

Muy Sor mío y de mi mas distinguida consideración y aprecio.

El principal objeto de la presente es saludar a Vd. a sus dignos compañeros

de la Junta Directiva y a todos los socios en general pertenecientes a esa Sociedad que Vd. tan dignamente preside.

Las vicisitudes tan continuas de la vida, las contrariedades por confiar en un importante núcleo de seres que hacen alarde de titularse hombres sin llegar a ser falderillos me han ido transtornando mi cerebro de tal modo que gracias a mis grandes energías, hace ya mas de cuarenta años que estaría ocupando un lugar en cualquier manicomio de España; pero las continuas luchas, mis años de experiencia y de nociones pedagógicas que siempre he conservado, me han hecho acreedor a no perder ninguno de los cinco sentidos corporales; eso sí, estoy cansado y busco como el náufrago que lucha en medio del mar embravecido su án cora de salvación.

Por confidencias de algunos hijos de esa población que tienen su domicilio en esta y a quienes saludo con frecuencia, he sabido que por la escuela que yo inauguré en el año 1910, y que el 1.º de mayo de 1911 fue su inauguración oficial en la gran fiesta y certámen literario que se celebró por mis estudiosos alumnos que dejó gratos e imperecederos recuerdos no solamente al pueblo, sino también al gran N.º de forasteros que acudieron de los demás pueblos limítrofes, han desfilado una serie de maestros, indignos con respecto a enseñanza de que ostentasen título, destruyendo mi gran obra; pero como el campo de mi escuela recibió una semilla buena y abundante limpia de toda clase de animal dañino, ésta al fructificar ha dado el fruto bueno y sano, como lo han demostrado los estudiantes (hoy hombres) que no solamente son útiles a la Sociedad sino a ellos mismos.

Pues bien; si hoy en la actualidad carecen de un buen profesor por su comportamiento o negligencia en la enseñanza, yo, me ofrezco a ir a esa y encargarme de nuevo a regenerar a la infancia de hoy que han de ser el día de mañana los que han de ocupar los grandes destinos del pueblo de Barbará.

Salude de mi parte a todos en general y Vd. disponga de su incondicional affmo. s.s.q.b.s.m.

Eduardo Puig

Si me dispensa el favor de contestarme,
su casa, calle de la Industria 281 2.º 1.ª
Barña

Barcelona 5 de febrero 1933

Nota: Necesitando una simple certificación del tiempo que desempeñé el cargo de Director de esa escuela como también la conducta empleada durante el desempeño de mi profesión en ese pueblo, le agradeceré se tome la molestia de mandármela quedando sumamente agradecido.

El Estado va encargarse de todas las escuelas laicas de las 49 provincias y para que a los profesores les sea válidos los servicios prestados en la enseñanza racionalista, nos exigen certificados que acrediten el tiempo y las escuelas que han servido.

Le anticipa las gracias

E. Puig

Oferiment d'un mestre

CAFE DE MIQUEL VIGATA

Torregrossa 23 de Setembre de 1934
(Lleida)

Sr. President de la Societat Agrícola de Barberà

Molt senyor meu: Segons llegeixo a l'Opinió del prop. dijous passat, aqueixa Societat necessita un Mestre per l'Escola laica. Com jo posseeixo el Títol de Mestre i em trobo en condicions d'acceptar la seva oferta, us prego de comunicar-me les condicions i el sou que penseu donar.

Parlo el francès i l'inglés, les quals llengües he après sobre els mateixos païssos.

Esperan contestareu aviat, soc a vos afectuosament

Antoni Vigatà

Relacions escola estatal – escola de “la Societat”

Pascual BURGUERA RIBERA

Maestro Nacional

(Tarragona) BARBARA

13-7-35

Sr. Presidente de la Sociedad Agrícola de Barbará

Muy Sr. mío: Tengo el gusto de invitar a V. y a los miembros de la junta que tan honrosamente preside al acto de apertura de la exposición escolar, que tendrá efecto a las 5 de la tarde del domingo próximo.

No dudando de su asistencia para que sirva de emulación y ejemplo a los pequeños, los que tanto interesan a Vds. como a mi, ya que todos perseguimos, aunque por diferentes medios, el progreso y elevación de este pueblo y ellos son el fecundo semillero de donde han de salir los hombres que a ello han de dedicar sus afanes, queda de V. atto. y s.s.q.e.s.m.

Pascual Burguera Ribera

Material escolar consignat en el Balanç de la "Sociedad Agrícola"

1914 - 15

2	Juanin (libro de lectura) a 0'60 ptas. uno
1	Mosaico (para lectura) a 1 ptas. uno
2	Historia de España a 1 ptas. uno
22	Urbanidades, en rústica a 0'50 ptas. uno
5	Quijotes (libro de lectura) a 2 ptas. uno
2	Aritmética 1. ^a parte a 1 ptas. uno
6	Aritm. 2. ^a parte a 1'25 ptas. uno
12	Aritm. resúmen a 1 ptas. uno
21	Aritm. Casals a 1 ptas. uno
16	Lecciones de cosas a 1 ptas. uno
12	Agriculturas a 1 ptas. uno
5	Amigos 1. ^o gr. a 1 ptas. uno
10	Amigos 4 gr. a 1'25 ptas. uno
7	Camaradas (para lectura) a 1 ptas. uno
7	Építome de gramática a 1 ptas. uno
2	Industria y Comercio a 1'25 ptas. uno
5	Geografías a 0'75 ptas. uno

Balance 1914-15

Material escolar	313'90
Activo total	160.039'44

1915-16

Material escolar	251'20
Activo total	179.502'75

1916-17

Material escolar	294'10
Activo	163.396'10

1917-18

Material escolar	261'—
Activo	208.107'53

1919-1920

Balances - Inventarios y Relación de saldos

Material escolar

20	lápices París
11	lápices plomo
57	mangos
40	libretas en 8.º
8	Cuadernos Geografía Delclós
1	Lenguaje de España
25	libretas en 4.º
7	libretas especiales
20	cuadernos dictado
54	cartapacios redondilla
7	camaradas 1.ª parte
8	camaradas 2.ª parte
48	cuadernos dibujo Ferré
9	Botellas tinta china
	Cartapacios inglés N.º 1, 2, 4, 5, 11, 12, 10 y 7
28	hojas papel secante
	papel Cánson
	papel dibujo lineal
	papel barba
	papel cuadrícula
	papel teneduría
	plumillas Perry
	plumillas corte español
	Difuminos papel grandes y pequeños
5	"Europas"
5	"Páginas Selectas"
10	"Libros de la Salud"
3	"mentor"
2	"Primer Manuscrito"
5	"El amigo" Libro 4.º
3	"El amigo" Libro 1.º
5	"El amigo" Libro 2.º
3	Aritméticas Dalmau 1.ª parte
7	Aritméticas Dalmau 2.ª parte
7	Gramática Academia
49	Cartapacios gótico
4	"Lecciones de cosas"
10	Carpetas
11	Agriculturas
100	Cartapacios varios
21	Aritméticas Casals

2	“Juanin”
2	“Industria y Comercio”
2	“Historia de España” por Calleja
2	“Mosaico”
5	“Geografía” Calleja
87	Pizarrines
21	“Urbanidad”
	Hojas grandes papel dibujo lineal
	Hojas grandes papel Canson

Total 373'17

Resúmen existencias

Comestibles	2.300'87
Sulfatos y Azufres	1.257'75
Abonos	9.369'50
Vinos	4.063'50
Material escolar	373'17
	<hr/>
Valor total	17.364'79

De la Copia del INVENTARIO-BALANCE de la Sociedad Agrícola de Barberá en el año 1934.

Activo	435.010'18 ptas.
Capital líquido	68.958'20 ptas.
Cuenta de pérdidas y ganancias . .	19.161'19 ptas.

Incidencia de los gastos de la escuela en este período de tiempo y que forman parte de la “Cuenta de pérdidas y ganancias”

Honorarios maestro	4.550'00 ptas.
Subvención maestro	425'00 ptas.
Alq. casa-hab. maestro	300'00 ptas.
Material enseñanza	330'55 ptas.
	<hr/>
Total	5.605'55 ptas.

$$\frac{5.605'55}{19.161'19} = 29'25\%$$